

SPORTAS SOVIETMEČIU: PROPAGANDOS ĮRANKIS AR TAUTOS PASIDIDŽIAVIMAS?

NUO TYLOS IKI VĖLIAVOS

LIETUVIŲ OLIMPINIS KELIAS

1984 M. – 1992 M.

EVELINA PAŠKOVSKYTĖ, ALANAS JONAS KOT, BENAS KLIMAITIS

LEGENDINIS DISKO METIKAS ROMAS UBARTAS: „SPORTAS SOVIETMEČIU BUVO BLOGAS IR GERAS“

Ar sportas sovietmečiu buvo propagandos įrankis, ar tautos pasididžiavimas? Legendinis disko metikas Romas Ubartas – žmogus, stovėjęs abiejose epochų pusėse. Dešimtmetį atstovavęs Sovietų Sąjungos rinktinei, o vėliau Barselonoje Lietuvai parvežęs pirmąjį nepriklausomos šalies olimpinį aukso medalį, jis sovietinį sportą pažino iš vidaus – su visais jo plusais, minusais ir moralinėmis dilemomis.

„Sportas sovietmečiu buvo blogas ir geras“, – ši frazė, pasakyta šiandien, trumpai ir aiškiai apibendrina prieštaringą laikotarpį, kuriame sportininkas gyveno ir kūrė savo karjerą.

Sistema, kuri veikė: nuo vaikų trenerio iki olimpinio čempiono specialisto

65-erių R. Ubartas atvirai pripažįsta: sovietinė sporto sistema, kaip sportinė struktūra, veikė. Ji buvo griežta, bet efektyvi.

„Sovietų Sąjungos rinktinėje buvau 10 metų, gal truputį daugiau. Nuo jaunimo iki suaugusiųjų. Buvo visko – pergalių ir pralaimėjimų. Patirtis tų visų sporto veikėjų, trenerių buvo didžiulė. Jie mokėdavo taip žmogų nuteikti, kad tu gali sportuoti. Jeigu matydavo, kad esi gabus, tai jie tave palaikydavo kaip reikalas.

Pati sportinė sistema buvo visai nebloga. Aišku, buvo minusų ir jei juos visus galima būtų pašalinti, būtų ideali sistema, bet tokių sistemų nėra, tobulumo nėra. Visgi tuo metu sistema rezultatus duodavo“, – prisimena R. Ubartas.

Jo pasakojime aiškiai matyti trijų pakopų sistema: vaikų treneris, „vidurinis sluoksnis“, dirbantis su perspektyvesniais jauniaisiais sportininkais, ir aukščiausio lygio specialistas, ruošęs olimpinio lygio profesionalus. Tai buvo sportininkų „konvejeris“, atpažįstantis talentą ir jį nuosekliai auginantis.

Disko metiko kasdienybė buvo aiškiai suskirstyta pagal sezonus: žiemą – rengimasis, vasarą – varžybos.

„Mūsų sporto šakoje žiemą treniruojiesi, vasarą varžaisi. Nors mes tuo metu varžydavomės ir žiemą, ant sniego. Pastatydavo vadinamą *buržuiką* [krosnis – aut. past.], diską ant jos padedi, apšildo, pasiimi ir eini mesti. Ir žiemos Lietuvos čempionatas būdavo irgi. O bendrai – treniruotės, metodika, kuri priveda prie varžybų. Žiema – pasiruošimo laikotarpis, po to adaptacinis, poilsui, o vasarą metodika keičiasi ir yra pritaikoma grynai prie dalyvavimo varžybose“, – pasakoja jis.

Disko mėtymą per speigą galima priskirti ekstremalioms sąlygoms, bet kartu tai parodo ir milžinišką entuziazmą.

R. Ubartas / A. J. Kot nuotr.

Privilegiuotas sistemos žmogus?

Viena iš labiausiai jaudinančių sovietinio sporto temų – sportininko statusas visuomenėje. Ar jis buvo sistemos favoritas? Ar labiau įrankis?

„Jeigu tu turėjai kažkokių gabumų ir tave ruošdavo aukščiausio rango varžyboms, vedė į aukščiausius rezultatus, tai faktiškai problemų buvo labai mažai“, – sako R. Ubartas.

Maitinimas, gyvenimo sąlygos, apranga, mokslai, anot legendinio lengvaatlečio, – praktiškai viskas elito sportininkams buvo „sutvarkyta“. Batus, kurių Lietuvoje trūko, jam veždavo iš Maskvos. Didelė pėda, batai dyla ant cemento – visa tai sistemoje buvo sprendžiama, kai esi „reikalingas“.

„Aš buvau dinamietis [sportavo „Dinamo“ manieže Vilniuje – aut. past.], tai buvo ir maitinimas, ir gyvenimo sąlygos. Mums viskas buvo paruošta“, – tikina jis.

Tai tik parodo, kiek sportas buvo susijęs su sistema: gabus sportininkas sistemoje buvo prižiūrimas, globojamas ir aptarnaujamas. Jis buvo investicija, o jo rezultatai – prestižo klausimas, todėl aplink jį buvo kuriamos komfortiškos sąlygos.

Lygindamas dabartinį ir to meto laikotarpį, R. Ubartas teigia, kad kai kuriais aspektais jaunam sportininkui šiandien gali būti ir sunkiau.

„Šiuo atžvilgiu, manau, galbūt mažiau problemų buvo tuo metu nei dabar jauniems sportininkams, kurie nori eiti sporto keliu. Aštuoniolikmečiams jau reikia spręsti, ką jie darys – ar mokinsis toliau, ar sportuos. Bet palaikymas tokiu atveju irgi būna toks neaiškus. Jei nepadarai rezultatų, o jų iš tavęs tikisi, tai dar, ko gero, negausi stipendijos. Čia tokie dalykai, kurie galėtų būti išspręsti, bet dar nėra taip sprendžiama. Bus matyti“, – svarsto jis.

„Mes visi buvome sistemoje“

Jeigu reikėtų vienu sakiniu apibūdinti, kiek sportininkas buvo „sistemos žmogus“, R. Ubarto atsakymas būtų paprastas: „kaip ir visi“.

„Buvo ta vadinama propaganda, mes nieko naujo nežinodavome, tai toje sistemoje buvo ne tik sportininkai, visi buvome. Kažkiek buvome įtraukti į sistemą, bet pagrindas buvo sportas“, – mintimis dalijasi disko metikas.

Kaltinti sportininkus sąmoningu propagandos vykdymu būtų pernelyg paviršutiniška – dauguma gyveno informacinėje „dėžutėje“. Ką rodė, ką sakė, ką leido pamatyti, tuo ir gyveno.

Stovyklos, ideologiniai mokymai, privalomi „atsiskaitymai“ rinktinėje – tai buvo sportinio gyvenimo dalis.

„Buvo stovyklos, buvo tokių variantų, kad turi

pasiruošti politiniams, geografiniams dalykams. <...> Sakydavo, kad pasiruoštume tam ir tam, ir tuomet prieš rinktinę pristatai parengtą medžiagą“, – prisimena legendinis disko metikas.

Paties žodžio „propaganda“ jis instinktyviai kratosi – pasak R. Ubarto, jis per daug tiesmukas. Bet kai kalba apie „tėvynės šlovinimą“, pats pripažįsta, kad tai ir yra tam tikra asmeninė propaganda.

„Iš mano pusės, manau, buvo tai, kad aš kovojau už savo tėvynę. Noriu padaryti rezultatą, žinau, kad pirmiausia esu lietuvis, reiškia čia jau mano asmeninė propaganda“, – dėsto legendinis disko metikas.

Sisteminė propaganda – tai SSRS šlovinimas, „tarybinio žmogaus“ kūrimas. R. Ubarto „propaganda“ – savos, lietuviškos tapatybės gynimas diskų sektoriuje.

Išoriškai – Sovietų Sąjungos rinktinės narys, viduje – lietuvis.

Ribotas kontaktas su pasauliu ir „nepageidaujami“ laiškai

Vienas atvejis ypač tiksliai parodo sovietinio sportininko kasdienybę už „geležinės uždangos“.

„Anglijoje į liftą įėjome trys ar keturi žmonės, vienas pribėgo ir mums laiškus kažkokius davė. O kietas iškart surinko tuos laiškus. Tokios provokacijos buvo, bet mes tų laiškų neskaitėme, nes iškart atėmė ir viskas“, – pasakoja R. Ubartas.

Atsidūrę užsienyje, sportininkai buvo prižiūrimi: „Ką per tris dienas tu pamatysi? Pasivaikštai, sudalyvauji ir veža toliau. Sportinius dalykus daugiau žiūrėdavome, nes mums tas patiko, dėl to ir dirbome.“

Stadionas, viešbutis, trumpas pasivaikščiojimas – ir vėl tolyn. Visuomenės akyse – tai „Tarybų Sąjungos sporto didvyriai“, o iš tikrųjų – gana ribotą vaizdą apie pasaulį turintys žmonės, kuriems kai kurie dalykai tiesiog nebuvo pasiekiami.

„Ką mums sakydavo, rodydavo, mes tą žinojome, nieko naujo daugiau ir nežinodavai“, – sako R. Ubartas.

Seule vilkėjo SSRS marškinėlius, bet kovojo už Lietuvą

1988 m. Seulo olimpinėse žaidynėse R. Ubartas iškovojo sidabro medalį atstovaudamas Sovietų Sąjungai, o tai buvo SSRS triumfo dalis. Visgi sportininko vidinis pasaulis tuo metu buvo kitoks.

„Vis dėlto mes buvome Tarybų Sąjungos nariai, šitą reikia pripažinti. <...> O širdyje, aišku, aš lietuvis, visada kovojau už Lietuvą, už savo tėvynę, čia jokių kalbų negali būti“, – teigia R. Ubartas.

Taip atsiveria vienas iš svarbiausių šio laikotarpio paradoksų: oficialiai sportininkas matomas kaip Sovietų Sąjungos žmogus, bet jo vidinė motyvacija dažnai būna priešinga. Varžybų protokoluose – SSRS vėliava, sportininko širdyje – Juknaičių kaimas, Lietuvos laukai ir supratimas, kas yra „namai“.

Sausio 13-osios įtaka

Ir įvyksta tikras lūžis. Lietuvos nepriklausomybė – atkurta, atmosfera Lietuvoje – įkaitusi, Sausio 13-osios ir Medininkų žudynių šešėlis – dar labai šviežias.

„Po šitų įvykių pradėjome mąstyti jau kažkiek kitaip, nes čia jau faktiškai buvo, kad mūsų tėvynę pradėjo skriausti, žmones pradėjo skriausti“, – sako R. Ubartas.

Tuo metu jam siūloma Sovietų Sąjungai atstovauti ir pasaulio čempionate. Formaliai – dar viena sportinė galimybė, o morališkai kyla klausimas, kuris kertasi su tuo, kas jo širdyje.

„Aš turėjau važiuoti 1991 m. į pasaulio čempionatą, atrodo, man už Tarybų Sąjungą siūlė, bet tie Sausio 13 d. įvykiai, tai aš atsisakiau. Pats mažiau, kad kažkas netvarkoje, prieš tėvynę savo aš niekaip negaliu eiti“, – pasakoja jis.

Nebemesk disko „už sistemą“, kuri šaudo tavo šalies žmones. Šis fragmentas – tylus, bet ryškus pasipriešinimo gestas.

Barselona: kelias iki tautos simbolio

1992 m. Barselonos olimpinėse žaidynėse R. Ubartas išbėgo į sektorių jau su Lietuvos vėliava. Tai – pirmosios nepriklausomos Lietuvos olimpinės žaidynės po ilgos okupacijos pertraukos. Našta ant pečių – ženkliai sunkesnė nei Seule.

„Čia buvo jau mano viskas, viskas... Valdžia man labai daug padėjo. Aš supratau, kad atsakomybė didelė, kad aš atstovausiu jau ne didelei šaliai, bet savo tėvynei Lietuvai ir čia uždėjo tokį antspaudą“, – atvirauja lengvaatletis.

Fiziškai tai yra dar vienas finalas, tačiau psichologiškai – žodžiais sunkiai apibūdinamas reiškinys, kai tavo rankoje yra diskas, kurį nusviesti galima toli – į švintančią Lietuvos ateitį.

R. Ubartas prisimena, kaip finalo dieną dingo pasitikėjimas, kaip „skaudėjo pilvą“, kaip net pats savęs nepažino. Galiausiai užteko 65,12 m – ne įspūdingo rezultato sportine prasme, tačiau pakankamo tam, kad Lietuvos trispalvė plevėsuotų aukščiausiai.

„Širdyje, aišku, aš lietuvis, visada kovojau už Lietuvą, už savo tėvynę, čia jokių kalbų negali būti.“

„Tas triumfas mano... Neverčiau aš ant stalo, bet jaučiau, kad padariau tą, ką galėjau, kiek įmanoma“, – jautriai sako R. Ubartas.

Medalį jis dalija į dalis: treneriui Vytautui Jarui, žmonai Taniai, Artūrui Poviliūnui, jį „išplėšusiam“ iš federacinių intrigų, ir visiems, kurie jį palaikė.

R. Ubartas Vilniaus Vingio parko stadiono disko metikų treniruočių bazėje / A. J. Kot nuotr.

„Manau, kad kokie 50, 70 procentų medalio yra jų. Aš atlikau tai, ties kuo dirbau ilgus metus. Stažas jau buvo nemažas, kaip sportininko, faktiškai virš 20 metų. Subrendau tada ir laimėjau olimpinėse žaidynėse. Čia jau ačiū Lietuvai, dėkoju ir jai skyriau pergalę“, – mintimis dalijasi R. Ubartas.

Barcelona – ta akimirka, kai iš „Tarybų Sąjungos produkto“ R. Ubartas tapo tikru nepriklausomos Lietuvos simboliu. Tai – nebe sistemos pergalė, tai – gryniausias tautos pasididžiavimas.

Ar sportas sovietmečiu buvo pasipriešinimas?

„Tokio pasipriešinimo nejautei, – herojinio epo nekuria R. Ubartas. – Tu jauti, kad esi iš Lietuvos, kad čia tavo tėvynė, bet vis dėlto tu atstovauji Tarybų Sąjungai.“

R. Ubartas: „Aš tuo laiku gyvenau, žinau, kaip buvo iš tikrųjų.“ / A. J. Kot nuotr.

Jo pasakojimuose atsispindi žmogiškumas: geri treneriai, padedantys viršininkai, profesionaliai organizuotas pasirengimas. Taip pat R. Ubartas gražiais žodžiais apipynė Panevėžio sporto mokyklą-internatą – šią įstaigą jis vadina „olimpinių čempionų kalve“. Sistemos minusų – daug, ypač administracinėje grandyje, bet sporto organizavimas, anot legendos, „superinis“.

Būtent čia ir slypi paradoksas: struktūra, kuri

formuoja čempionus, vienu metu nori ir nutildyti, ir suteikia realų šansą jauniems žmonėms žengti žingsnį į didįjį sporto pasaulį.

„Nėra blogų metų“

Kalbėdamas apie šiandieninį jaunimą ir požiūrį į sovietmetį, R. Ubartas ragina nepasiduoti nostalgijai.

„Nėra blogų metų, – žinią jaunimui siunčia sportininkas. – Yra žmonės, kurie kuria tuos metus, santvarką. Jeigu tu supranti teisingai, kad negali būti tik bloga toje santvarkoje. Sovietų Sąjungoje buvo minusų ir plusų. Pas mus ingi negali sakyti, kad yra viskas idealiai. Manau, spręsti apie visus tuos laikus reikia labai atsargiai ir analizuojant faktus.“

R. Ubartas taip pat pasisako prieš bandymus „perrašyti“ istoriją.

„Iš istorijos nieko neišimsi, tai yra faktas, taip buvo. Man dabar nelabai suprantami dalykai, kai pradėdama tą istoriją truputį sukioti. Aš tuo laiku gyvenau, žinau, kaip buvo iš tikrųjų“, – tvirtina R. Ubartas.

Jaunimui jis siūlo mažiau kliautis „YouTube“ ir televizijos fragmentais, daugiau – tikrais faktais, užsiimti jų analize.

Sportas sovietmečiu: propagandos įrankis ar tautos pasididžiavimas?

Po R. Ubarto istorijos galimą sugrįžti prie pradinio klausimo.

Taip, sportas sovietmečiu buvo propagandos įrankis: sistema investavo į talentus, naudojo medalius savo prestižui kelti, riboja informaciją, formavo „teisingą“ pasaulio vaizdą. Sportininkai buvo sistemos vitrina.

Bet lygiai taip pat sportas buvo tautos pasididžiavimas: lietuviai, matydami „savą“ žmogų ant pakyls, tarė sau – „mūsiškis“. Nors protokole švietė SSRS santrumpa, širdyse tai buvo Lietuvos pergalės.

R. Ubarto kelias – nuo Seulo su sovietine vėliava iki Barcelonos su trispalve – yra tarsi tiltas tarp šių dviejų epochų.

Galbūt todėl apibendrindamas jis nesirenka nė vieno kraštutinumo: „Sportas sovietmečiu buvo blogas ir geras.“

„ESI MARIONETĖ, O TU, MAŽAS VAIKAS, TIKĖJAI“: DALIOS KUTKAITĖS KELIAS SSRS SPORTO LABIRINTAIS

„Išgyvenimas... Kaip kare“, – paklausta, kaip vienu žodžiu apibūdintų sportininkus veikusių Sovietų Sąjungos režimą, prisimena Lietuvos gimnastikos legenda Dalia Kutkaitė, prieš daugiau nei 40 metų savo šį jausmą patyrusi savu kailiu.

Vos 7-erių vilnietę į pirmąją gimnastikos treniruotę atvedė mama, o 1980 m., būdama vos 15-os, D. Kutkaitė tapo tarptautinės klasės sporto meistre, po dar dvejų metų – absoliučia Lietuvos, SSRS ir Europos čempione, o 1983 m. iškovojo Pasaulio taurės finalo sidabro medalį.

„Man kažkaip kaip mažam vaikui užsifiksavo, kad už gražų sportininko darbą dar yra kažkoks apdovanojimas. Atsimenu, man mama pasakodavo, kad aš pati namuose kažką kurdavau ir pati save apsidovanodavau: atsistodavau ant sofos, įsivaizduodavau, kad aš pirmą vietą užėmiau ir mano garbei groja himnas“, – meilės užuomazgas meninei gimnastikai prisimena 60-ies D. Kutkaitė.

Tačiau tuo metu naiviai ir nekalta vaiko svajonę greitai sudrumstė Sovietų Sąjungos režimo rykštė, kuri, anot dabartinės gimnastikos trenerės, privertė jaustis „kaip marionetei“.

„Kitas žodis nei rezultatas neegzistavo. (...) Jeigu aš tais laikais būčiau dirbusi trenere ir turėčiau sportininkę, į kurią investuojama rezultatui, ketvirta vieta reikštų mano išmetimą iš darbo. Man tuo metu buvo 12–13 metų ir aš nuo to amžiaus supratau, kad žemiau pirmos vietos (...) aš neturiu apskritai teisės užimti. Antra vieta – tai jau pralaimėjimas, trečia vieta – išvis gėda grįžti į Lietuvą“, – pasakoja D. Kutkaitė.

Talentas – labai stipri psichologija

Dar būdama labai jauna D. Kutkaitė baigė profesionalės karjerą, vėliau išvyko į Ispaniją, kur pradėjo dirbti trenere ir vadovavo Ispanijos nacionalinei jaunimo rinktinei, ruošė suaugusiųjų rinktinę Sidnėjaus olimpinėms žaidynėms.

Tačiau širdis vedė į tėvynę, į kurią ji grįžo 2014 m., po metų įkūrė savo akademiją, kelerius metus rengė tarptautinį meninės gimnastikos turnyrą „Dalia Kutkaitė Cup“ ir iki dabar sukasi meninės gimnastikos pasaulyje.

Labai greitai į sportines aukštumas šovusi ir taip pat greit iš geriausių sportininkų sąrašo pasitraukusi D. Kutkaitė sako, kad sportinis talentas nėra tai, kas „nusileidžia tau tiesiog iš dangaus“, o pasiryžimas sunkiai dirbti buvo svarbus tiek tada, tiek dabar.

D. Kutkaitė / E. Paškovskytės nuotr.

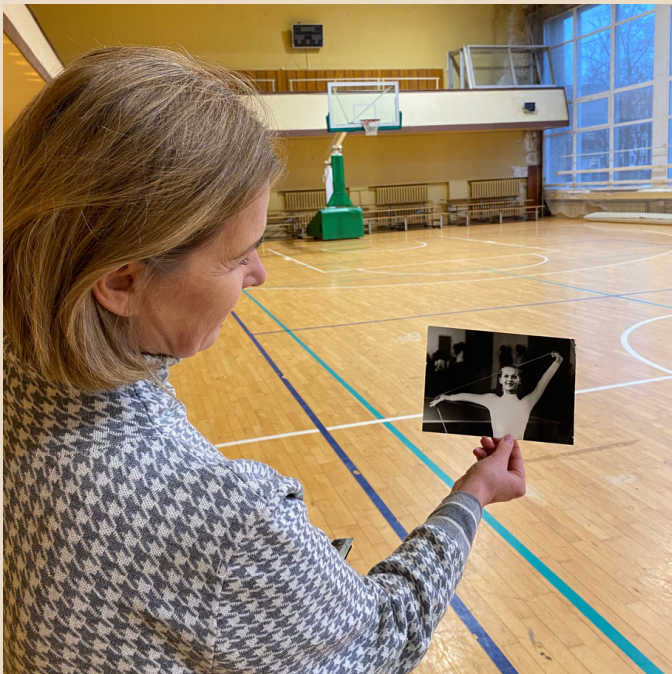
„Dabar, kai aš jau tiek metų dirbu trenere, darbu, supratau, kad talentas tai yra atkaklumas, mokėjimas dirbti ir labai stipri psichologija, – apie svarbiausias sportininko savybes pasakoja gimnastikos legenda. – Be abejo, turi būti fiziniai duomenys.

Bet (...) dabar aš išskirčiau tokias vidines savybes kaip valią, talentą ištverti didelius krūvius, talentą mokėti mėgautis procesu ir atlaikyti stresą“.

D. Kutkaitė vidinę stiprybę ne veltui vertina labiau nei lankstumą, šoklumą ir kitus sportininkui svarbius fizinius duomenis. „Juodas darbas dėl rezultato“ paliko pėdsaką visam gyvenimui.

Anot jos, sportininko motyvacija sovietmečiu buvo pagrindų pagrindas ir savaime suprantamas dalykas, todėl treneriui niekada nereikėdavo motyvuoti savo mokinio. Dabar – kur kas kitaip.

„Kad ir kaip bebūtų, labai sunku demokratijoje, laisvame režime, laimingame režime pasiekti aukštų rezultatų (...). Negaliu pradžiuginti, tai yra labai sunkus ir juodas darbas. O tam, kad vaikai būtų motyvuoti ir norėtų, tai būtų ne per prievartą, (...) reikia labai sunkiai dirbti“, – apie pasikeitusį požiūrį pasakoja D. Kutkaitė.

D. Kutkaitė Kultūros ir sporto rūmuose prisimena toje pačioje sporto salėje užfiksuotą varžybų akimirką / E. Paškovskytės nuotr.

Psichologinis spaudimas privertė karjerą pabaigti 20-ies

„Jeigu dabar visuomenės daugumos požiūriu sportas reiškia aktyvumą, būrelius ir vaikų užimtumą, tuo metu sportas buvo apie pasiekimus“, – profesionalaus sportininko dalį prisimena D. Kutkaitė.

Legendinė Lietuvos gimnastė profesionalę sportininkės karjerą baigė būdama 20-ies. Anot jos, tam įtaką daugiausiai padarė psichologinis spaudimas.

„Kai aš jau supratau, kad turbūt išseko psichologiniai, fiziniai resursai, aš daugiau nebepatempsiu ir atidaviau, viską, ką galėjau, o tai buvo kažkoks tai pikas, išsilaikyti tame pike labai yra sudėtinga. Turbūt tas spaudimas tik dėl rezultato padarė savo“, – sako ji.

Pasak geriausios visų laikų Lietuvos gimnastės, dėl šios priežasties sportininkai turėjo pasižymėti ne tik fizinėmis savybėmis, bet ir labai stipriu charakteriu bei tvirta valia.

D. Kutkaitė teigia, jog tuo metu nejautė, kad spaudimas dėl rezultato bet kokia kaina buvo perdėtas, nes tuo gyveno ne tik sportininkai, bet ir visa visuomenė: „Nejaučiau, todėl, kad mūsų visa šalis gyveno tokioje sistemoje, mes negalėjome kitaip jaustis. Televizija, propaganda, mokyklos, viskas buvo nukreipta į tai, kad visa šalis dirbo rezultatui.“

„Jeigu mokykloje manęs nebuvo visą mėnesį, nes aš ruošiausi Europos čempionatui, visa mokykla džiūgavo: „Valio! Jokių problemų, čia yra už šalį, už rezultatą.“ Dabar vaikui išvažiuojant į tarptautines varžybas paprastos pažymos neužtenka, reikia visų paaiškinimų“, – apie nusistovėjusį požiūrį visuomenėje tuomet ir dabar pasakoja ji.

Paklausta, kaip būdama tokio jauno amžiaus suprato režimo poveikį, D. Kutkaitė sako, kad tą padaryti buvo sunku.

„Jeigu dabar visuomenės daugumos požiūriu sportas reiškia aktyvumą, būrelius ir vaikų užimtumą, tuo metu sportas buvo apie pasiekimus.“

„Mes taip giliai nesigilinome arba mes buvome labai apriboti ir mus labai saugojo nuo viso šito (...). Ir turbūt tas iki galo nežinojimas, o tik koncentracija (...) į kažkokį vieną tikslą, iš vienos pusės ir labai padėjo“, – prisimena buvusi sportininkė.

„Teigiama sporto pusė buvo ta, kokią valią jis tau užgrūdino, kad tu tokius smūgius galėjai išverti“, – priduria ji.

Neišpildyta olimpinė svajonė – paskutinis lašas taurėje

Kalbėdama apie skaudžiausius režimo smūgius, D. Kutkaitė prisimena 1984 m., kuomet SSRS nusprendė boikotuoti Los Andželo (JAV) olimpinės žaidynes.

JAV ir SSRS ideologinio karo šešėliai tuo metu atsispindėjo ir sporte. Toks buvo sovietų atsakymas į 1980-aisiais amerikiečių iniciatyva surengtą Maskvos olimpiados boikotą, prie kurio prisijungė daugiau kaip pusšimtis valstybių.

Sovietinė propaganda kūrė dirvą šiam keršto planui, tačiau vos ne iki paskutinės minutės SSRS investavo pinigus į sportininkų pasirengimą. Likus dviems mėnesiams iki žaidynių SSRS pranešė boikotuosianti Los Andželo olimpinės žaidynes, o prie jos prisijungė dauguma Varšuvos pakto šalių, taip pat kelios komunistinio režimo valstybės – iš viso 15 šalių, kurių sportininkų svajonės tuo metu dužo į šipulius.

„Kai atidavusi tiek jėgų, iškovojo teisę varžytis, būdama lydere ir likus mėnesiui iki olimpiadų žaidynių tu sužinai, kad mes niekur nevažiuojame, faktas, kad tai yra labai stiprus smūgis ir labai nusvyra rankos. Tu jau supranti, kad antros olimpiados nebebus ir tai padarė savo“, – pasakoja sportininkė.

„Tu supranti, kad tu ne visai tai, kuo tu tikėjai (...). Iš tikrųjų tai yra labai didelė politika ir mes esame dalis tos politikos, todėl ne viskas yra tavo rankose.“

Dabar D. Kutkaitė užtrenktas duris link olimpinės svajonės prisimena kaip „didžiulį skaudulį“, nes tikslas, kuris tuo metu jaunai sportininkei buvo visas gyvenimas, tapo nebeįmanomas.

„Labai skaudu buvo, aš turbūt net ir savo didžiausiam priešui nepalinkėčiau išgyventi to, ką mes išgyvenome (...). Paskutinius metus mes tiesiog gyvenome pasiruošimo bazėje, kur mes matėme salę ir mūsų tą gyvenamą kambarį. Bazė buvo Novogorske, kuris labai atitolęs nuo Maskvos. Ją supo tvora, o už tvoros buvo karinis dalinys, todėl

tu išvis niekur neišeisi ir vienintelis dalykas, kurį tu gali daryti – treniruotis ir grįžti į savo kambarį“, – prisimena gimnastikos legenda.

Anot jos, alinantį pasiruošimo procesą pakeitusi ne olimpinė scena, o SSRS ištartas „ne“, tapo paskutiniu lašu taurėje, privertusiu baigti profesionalės karjerą.

„Atėjo sąmoningumas, kai supranti, kad tiesiog esi marionetė, o tu, mažas vaikas, tikėjai, kad tavo darbas, pastangos ir rezultatas bus įvertinti. Supranti, kad nuo tavęs, tavo darbo, pastangų niekas nepriklauso, kad yra dar kažkas iš aukščiau, kas tau nurodys ir pasakys, kad ir koks bebūtum geras, šiandien tu čia, o rytoj – nebe“, – tyliai atsidūsta D. Kutkaitė.

Jos teigimu, tuo momentu nuo vaikystės matytos ir ant sporto salės sienų iškabintos frazės „greičiau, aukščiau, pirmyn, aukštyn“ nebeatrodė tokios, kaip anksčiau.

Legendinė meninės gimnastikos sportininkė prisimena treniruotes sporto salėje, kurioje dabar gimnastus jau treniruoja pati / E. Paškovskytės nuotr.

„Tu supranti, kad tu ne visai tai, kuo tu tikėjai (...). Iš tikrųjų tai yra labai didelė politika ir mes esame dalis tos politikos, todėl ne viskas yra tavo rankose“, – sako buvusi gimnastė.

„Jausdavau, kad tai padariau dėl Lietuvos“

Nepaisant patiriamų psichologinių sunkumų, pasak D. Kutkaitės, tuo metu lietuvių reiškiamas tautiškumas režimo akivaizdoje labai jautėsi ir sporto pasaulyje.

„Aš labai jaučiau šiltą žmonių priėmimą, didelį pasididžiavimą, didelę vertę to, ką dariau“, – sako ji.

Net tuomet, kai po sėkmingo pasirodymo stovint ant laimėtojų pakylas užgrodavo SSRS himnas, sportininkei tai reiškė momentą pasauliui parodyti lietuvišką talentą ir širdyje nešiotą trispalvę.

„Net jeigu ir grodavo sovietų himną, aš visada jausdavausi, kad padariau tai dėl Lietuvos. Širdyje niekada nejaučiau, kad tai dėl Sovietų Sąjungos. Aš jaučiau, kad tai pasiekiau dėl Lietuvos“, – su pasididžiavimu pasakoja ji.

Anot D. Kutkaitės, nors ir neišreikštas garsiai, slapta puoselėjamas patriotiškumas gyveno kiekvieno širdyje ir leido išlaikyti savastį.

D. Kutkaitė pasakoja, kad tautinis pasididžiavimas sportininkais visuomenėje jautėsi, tačiau jo prasmę iki galo galėjo išjausti tik patys sportininkai, kurie nors ir negalėjo apie jį kalbėti viešai, jautė širdyje: „Aišku, tai buvo viduje, tai nebuvo garsiai sakoma.“

„Jeigu aš siekiau laimėjimo, tai tam, kad apginčiau Lietuvos vardą. Net ir tais laikais. Aišku, tai buvo viduje, tai nebuvo garsiai sakoma“, – teigia Lietuvos meninės gimnastikos legenda.

1984 m. laikraštis „Sportas“ skelbė apie meninės gimnastikos Europos čempionatą, kuriame D. Kutkaitė iškovojo sidabro medalį už pratimą su kamuoliu. Nors čempionate iškovota antra vieta šaliai turėtų būti svarbus pasiekimas, kaip ir pasakojo gimnastė, tinkamai įvertinamas yra tik iškovotas aukso medalis, o apie D. Kutkaitės pasiekimą rašoma paskutiniame straipsnio sakinyje / E. Paškovskytės nuotr.

D. Kutkaitė pasakoja apie jausmą atsiimant apdovanojimą: „Net jeigu ir grodavo sovietų himną, aš visada jausdavausi, kad padariau tai dėl Lietuvos.“ / E. Paškovskytės nuotr.

KAIP SOVIETAJ SLĖPĖ NESĖKMES IR PELNĖSI IŠ LIETUVIŲ: GRIKŠTAITĖS IR MEŠKONIO PASAKOJIMAI

„Norėdavau, kad rusai „gautų į kaulus“, ir viskas. Ar yra ten lietuvių, ar nėra, man vienodai šviesdavo“, – savo neapykantą sovietams okupacijos laikotarpiu prisimena legendinis sporto žurnalistas ir komentatorius Tautvydas Meškonis.

Jis kartu su buvusia krepšininke ir komentatore Gintare Grikštaite sutinka, jog sportą kaip propagandos įrankį išnaudoję rusai dažnai perlenkdavo lazda, tačiau lietuvių vienybė – išskirtinė.

„Kai Kauno „Žalgiris“ laimėjo Džonso taurę Argentinoje, televizija parodė išvis nespaltotą vaizdą, kad nesimatyti emigrantų, kurie atėjo su trispalvėmis. Krepšinininkai vėliau pasakojo, kad buvo žadėta, jog į turą po Ameriką važiuos „Žalgiris“. Bet buvo tiesiai šviesiai pasakyta treneriui Vladui Garastui, kad trispalvėmis prisimosikavote ir niekur jūs nevažiuosite“, – Sovietų Sąjungos bandymus slėpti Lietuvos identitetą pamena G. Grikšaitė.

Istorijų kupini pašnekovai prisimena laikus, kai šanso pamatyti stipriausios pasaulyje NBA krepšinio lygos rungtynių nebuvo, o po to sekdamo mistinės pasakos, kurių nei patikrinsi, nei paneigsi.

„Kas yra NBA, mes nežinojome. Tik pasakojo, kaip amerikiečiai išsidirbinėdavo – specialiai prieš finalą su rusais išjungė šviesas, nes žinojo, kad ateina po jų treniruotės Sovietų Sąjungos rinktinė. Išjungė šviesą JAV žvaigždei Billui Russellui, šviečiančiomis spalvomis nudažė lentą ir jis pašokęs pasiekė jos viršų.

Tam, kad morališkai sužlugdytų rusus. Mes beveik jokio sporto nematydavome. Pasakojo pasakas apie Meksikos olimpinės žaidynes, sako: „Mačiau, kad vienas sportininkas po karteles peršoko“. Ir jis tapo olimpinio čempionu, nes pakartojimo nebuvo, o teisėjai nepamatė. Rusai juokdavosi iš ledo ritulininkų kanadiečių, kurie be šalmų žaisdavo. Kad gumą kramto, kad dar kažką, kad jie tokie „nevykėliai“, su ilgais plaukais žaidžia“, – pasakoja komentatorius T. Meškonis.

Norint patekti į Sovietų Sąjungos rinktinę, reikėjo daugiau nei talento

Prieš tapdama viena žymiausių Lietuvos sporto žurnalistų, G. Grikšaitė pati žaidė Lietuvos moterų krepšinio rinktinėje. Ji pamena, kad patekti į Sovietų Sąjungos komandą buvo sudėtinga – tai dažnai lėmė ryšiai, o ne svarbiausios sudedamosios, į kurias įeina krepšinininkės sugebėjimai, ūgis, greitis ir žaidimo supratimas.

Žurnalistai T. Meškonis ir G. Grikšaitė pasakoja apie sportą sovietmečiu / B. Klimaičio nuotr.

„Mano rodikliai buvo geriausi po draugiškų rungtynių, bet mes buvom trys lietuvės ir žinojau, kad iš Lietuvos daugiau kaip dvi nevažiuos. Žinojau, kad greičiausiai man reikės važiuoti namo, nes mūsų treneris galvodavo, kad neverta vežti, nes išpuiksta jaunos žaidėjos. O kitos komandos treneris labai meiliai draugaudavo su tomis moterimis – veždavo ir šilelius, ir taip toliau, – juokiasi G. Grikšaitė. – Kartais kartu stovyklavome vyrų stovykla – Arvydas Sabonis, Šarūnas Marčiulionis. Tai mums net sveikintis neleisdavo su jais.

Sakydavo: „Jūs „Pribaltika“, jūs čia atvažiavote sportuoti. Eidavai pro šalį ir negalėdavai bendrauti, privalėdavai žiūrėti programą „Vremya“. Mums liepdavo apsirengti, pavyzdžiui, pasiimti vakarines sukneles, kai visos sueina į banketą, pavyzdžiui, suvažiavusios su treningais. Mes apsirengiam taip, tai italės sakydavo: „Eikit persirengti, kaip jūs čia atrodo, jūs čia iššokate iš visų“. Tai būdavo labai įdomu.“

Jai antrina ir T. Meškonis, kurio aistra sportui vis dar nedingusi. Jo teigimu, vietos tam tikrose komandose ar rinktinėse, vietos rusams buvo rezervuojamos iš anksto, o dėl kelių laisvų pozicijų vykdavo arši ir pakelti antakius priverčianti kova.

„Patys girdėdavome, kad lietuviams visą laiką sudėtingiau būdavo į tą Sąjungos rinktinę patekti. Veždavo visokias dešras, kepures. Pavyzdžiui, rankinyje pagrindas būdavo Kijevo „Spartakas“, kur iš 12 žaidėjų, 10 yra iš „Spartako“ ir likdavo dvi vietos kitoms komandoms, gal net kitų tautybių. Ir jiems vienodai šviečia, kuri pas tavo komandoje žaidėja olimpinėse žaidynėse bus dvylikta, trylikta ar vienuolikta. Neturi reikšmės. Ir prasidėdavo konkurencija tarp tų pačių respublikų – kas prastums savo žaidėją. Ten jau kas arčiau prieina, geriau „patepa“ valdžiai. Aišku, jeigu tu esi visa galva geresnis, tai taip, tavo paimtų. Čia tas pats kaip su krepšiniu buvo vėlesniais laikais – tu negali nepaimti į rinktinę Arvydo Sabonio“, – pasakojo LRT RADIO sporto žurnalistu šiuo metu dirbantis pašnekovas.

T. Meškonis: „Tėvai serga už Sovietų Sąjungą, nes ten penki lietuviai, o aš palaikydavau Graikiją. Ir sakiau, kad man nesvarbu, kad jie lietuviai, bet kas užrašyta ant jų marškinėlių?“

Ant patogių krėslų LRT pastate Vilniuje susėdę G. Grikštaitė ir T. Meškonis taip pat pasakoja apie kelių sporto žurnalistikoje, juokingus rusų bandymus pateisinti Sovietų Sąjungos pralaimėjimus, cenzūrą ir momentą, kuris visiems laikams pakeitė lietuvių jausmą širdyje.

– Gintare, Jūs buvote lietuvė Sovietų Sąjungos komandoje. Ar sulaukdavote žvilgsnių, kitokio priėmimo?

G. Grikštaitė: Pačioje rinktinėje lietuves gerbė, o kas dėjosi aplink rinktinę, tai būdavo kiti dalykai. Viduje mes visada jautėme, kad Baltijos šalys aukščiau nei Rusija ir pagarba buvo visą laiką. Ir mes normaliai pasikalbėdavome. Gal su tomis rusėmis iš Maskvos mažiau, o iš Sankt Peterburgo, vėlgį, kitas požiūris būdavo.

– Ar jūs pati ir Lietuvos žmonės džiaugdavosi, kai su Sovietų Sąjungos apranga laimėdavo lietuvės?

G. Grikštaitė: Būdavo vienodai ta Sovietų Sąjungos rinktinė, bet jeigu ten yra nors vienas lietuvis, tai džiaugdavosi Lietuva. Nes mūsų šalis laimėjo. Tą patį ir sportininkai sakydavo. Mes ir dabar didžiuojamės, kai ketvertas Seule lietuvių buvo. Tai mes didžiuojamės, nes jų didelis indėlis tada buvo, kad laimėjo olimpinės žaidynės.

T. Meškonis: Įvairiai būdavo, nes tu kartais negalėdavai garsiai to pasakyti. Aš pats savu kailiu esu patyręs, kai bandžiau naktį ledo ritulį su tėvais žiūrėti. Tėvas mane pasisodino, klausia: „Ką tu palaikai?“ Aš mokykloj pratintas, bandžiau išsisukt, sakau: „už mūsų šalis“. O tėvas sako: „Už kuriuos mūsų šalis?“ Man aštuoneri metai buvo, tai sakau: „na, už Sovietų Sąjungą“. Išvarė mane, sako: „gali eiti miegoti“. Nuo to laiko, Sovietų Sąjungą žaisdavau su Pietų Korėja, su Mongolija, aš būdavau prieš Sovietų Sąjungą. Net su Gintare pykome vienu metu, 1986 m. prasidėjo čempionatas, kai buvo keturi ar penki lietuviai. Su tais pačiais tėvais žiūrėjome finalą su graikais, kur Nikas Galis ten primetė apie 50 taškų. Tėvai serga už Sovietų Sąjungą, nes ten penki lietuviai, o aš palaikydavau Graikiją. Ir sakiau, kad man nesvarbu, kad jie lietuviai, bet kas užrašyta ant jų marškinėlių?

G. Grikštaitė: Apie rusus aš sakau, jeigu būdavo lietuvių, tai būdavo kitaip.

T. Meškonis: O man jau nesvarbu būdavo. Su Pietų Korėja žaisdavo, aš vis tiek norėdavau, kad gautų į kaulus rusai, ir viskas. Ar yra ten lietuvių, ar nėra, man vienodai šviesdavo.

– **Ar pamenate atvejų, kai to meto sporto žiniasklaidoje kažką reikėjo pašalinti, kažkas netiko redaktoriui?**

T. Meškonis: Aš atėjau tais laikais, kai jau toks šiek tiek atokvėpis buvo. Pradėjau kokiais 1986–87 m., jau po truputį Michailo Gorbačiovo laikai buvo. Būdavo taip, jog nuo vyriausiojo redaktoriaus priklausydavo viskas. Padarai kažką, jis perklauso, sako: „na, gal tą vietą iškirpk“. Redaktorius lyg ir „raudonas“ buvo, bet su galva draugaudavo truputį, tai per daug nesikabinėdavo. Bet tada būdavo ta pagrindinė cenzorė, kuri visas laidas perklausydavo. Turėdavai atspausdinti viską, iššifruoti ir tau būdavo raudonu pieštuku „šitą vietą išimk, šitą vietą išimk, šitą išimk“. Bet sakau, kai atėjau, jau tokios žiaurios tos cenzūros gal jau nebuvo.

– **Papasakokite apie konkretų atvejį.**

T. Meškonis: Na, mano vieną laidą yra nuėmę. Aš padariau studentų laidą – „Juventus“. Kadangi Suvienuytųjų Nacijų Organizacijoje (SNO), nepaisant to, kad Sovietų Sąjungą jau buvo, bet pavyzdžiui, Baltarusija ir Ukraina, irgi buvo SNO narės. Tai dariau tokią laidą: „Ar įmanoma būtų, kad pavyzdžiui, Lietuva, taptų SNO nare?“ Ten pasikviečiau kažkokį politinį apžvalgininką, padarėme, man tai visai įdomu buvo. Tokia fantastinė versija – kas būtų, kas galbūt pasikeistų. Ir tą laidą nuėmė, neleido jos.

– **Ar žiniasklaida bandydavo paslėpti Sovietų Sąjungos pralaimėjimus?**

T. Meškonis: Nereikia toli žiūrėti – kai ledo ritulyje gaudavo į kaulus, aiškino, kad tai jie profesionalai, o pas mus mėgėjai. Nors tie mėgėjai įdarbinti šaltkalviais ar kur nors. Tas pats Vilniaus „Žalgiris“ nuvažiavo į universiadą, kaip studentai, laimėjo, o patys rusai juokdavosi, sako: „Geri

studentai“. O realiai nuvažiavo ta pati komanda, kuri tais metais bronzą Sovietų Sąjungos čempionate iškovojo. Tai būdavo tokie aiškinimai, kad jie yra profesionalai, o pas mus mėgėjai žaidžia. Jei būdavo galimybė, tai aišku, teisėjais teisindavo.

– **Papasakokite apie darbo rutiną ar keistą rusų poelgį, kurio nesuprastų šiuolaikinis paauglys, vaikas.**

T. Meškonis: Kartais reikėdavo komentuoti penkias minutes lietuviškai, penkias rusiškai. Jeigu staiga, nuo antro kėlinio, futbolą rodo jau centrinė televizija, tai nesvarbu, kas ten komentuoja, jie turėdavo komentuoti rusiškai.

T. Meškonis / B. Klimaičio nuotr.

G. Grikštaitė: Dar buvo Džonso taurėje, kai „Žalgiris“ laimėjo Argentinoje, parodė išvis nespaltotą vaizdą, kad nesimatyti emigrantų, kurie atėjo su trispalvėmis. Tai ir pasakoja, kad pirmą kartą taip viešai pamatė tas vėliavas. Valdemaras Chomičius sako, Rimas Kurtinaitis pasakoja, kad buvo žadėta, jog vėliau į turą po Ameriką važiuos „Žalgiris“. Buvo tiesiai šviesiai pasakyta ir tam pačiam Vladiui Garastui, kad čia trispalvėmis prisimosikavote ir niekur jūs nevažiuosit. Kitas dalykas buvo tas incidentas, kai su „Cibona“ A. Sabonį išvarė iš aikštės, kai ten emocijos virė. Tas momentas buvo iškirptas, nes

sovietinis sportininkas negali taip elgtis. Jis buvo diskvalifikuotas ir pasodintas ant suolo. Kai važiuodavome su Sąjungos rinktine, gaudavome tokį instruktažą – ką tu gali, ko tu negali, tiek visokių niuansų ir dalykų būdavo. Turėdavai atmintinai išmokti viską.

G. Grikštaitė: „Dar Barselonoje, latviai ir estai žaidė už jungtinę komandą, o lietuviai kategoriškai per pirmas dienas pasakė, kad ne. Paskui, aišku, euforija tokia buvo, kad protu nesuvokiama. Barselonoje parodė, kad tu esi laisvas, kad štai mes – Lietuva, mes sugrįžome ir dar mes laimime medalius.“

T. Meškonis: Aš atsimenu du kartus, kai nutraukė rungtynių transliaciją. Maskvoje kanadiečiai pradėjo kėdes mėtyti, su rusais susimušė, ir nutraukė. Kitas buvo, kai žaidė su Filadelfijos komanda ir masinės muštynės prasidėjo. Kol dar apylygiai mušėsi, tai dar nieko, o po to, kai jau pradėjo „ruselius“ pasiguldyti, daužyti, tai nutraukė.

– Ar atsimenate atvejį, kai lietuvis bandė drąsiai parodyti savo tautybę ir dėl to buvo nubaustas?

T. Meškonis: Nelabai mėgdavo siųsti lietuvių į Ameriką, į Pietų Ameriką, nes bijodavo, kad jokių kontaktų nebūtų su vietiniais lietuviais.

G. Grikštaitė: Bet visada „draugelį“ pristatydavo šalia, tai reikėdavo dar nuo jo sugebėti pabėgti. Bet pasakoja apie kažkokius tuos bendravimus. Modestas Paulauskas sugebėdavo kažkiek apeiti. Bet aišku, tai būdavo sudėtinga ir ypatingai akylai žiūrima. Aš apie tarpinį etapą pasakyčiau, kuris yra be proto svarbus. Atkurta Nepriklausomybė. Aš kaip tik tada žaidžiau „Kibirkštyje“ ir mums pasakė, kad sportas yra ta vieta, kur mes galime parodyti, kad mes laisvi.

Dar Barselonoje, latviai ir estai žaidė už jungtinę komandą, o lietuviai kategoriškai per pirmas dienas pasakė, kad ne. Paskui, aišku, euforija tokia buvo, kad protu nesuvokiama. Barselonoje parodė, kad tu esi laisvas, kad štai mes – Lietuva, mes sugrįžome ir dar mes laimime medalius.

G. Grikštaitė sporto žurnaliste tapo dar profesionaliai žaisdama krepšinį. Keliaudama po Sovietų Sąjungą su Vilniaus „Kibirkšties“ komanda ji telefonu rengdavo radijo reportažus apie savo pačios rungtynes / B. Klimaičio nuotr.

– Atsakant į pagrindinį klausimą, Lietuvos sporto pasiekimai labiau tarnavo rusų propagandai ar mūsų tautos pasididžiavimui?

T. Meškonis: Rusai tai naudojo kaip propagandą, o lietuviai naudojo, kur yra galimybė, kad savo tą identitetą parodytų. Mums didžiausia laimė buvo laimėti prieš CSKA ar „Spartaką“. O rusai savo laimėjimus dėjo į savo propagandą ir išnaudodavo.

DĖL POLITIKOS Į 1984 M. OLIMPINIUS METRAŠČIUS NENUGULĘ PASIEKIMAI: SSRS PROPAGANDA IR SKAUDŪS PRISIMINIMAI

„Visi nacionalinio tautinio olimpinio komiteto nariai (...) vienbalsiai balsavo už nedalyvavimą Los Andžele įvyksiančiose vasaros olimpinėse žaidynėse“, – 1984 m. gegužės 9 dieną skelbė laikraštis „Komjaunimo tiesa“. Toks Sovietų Sąjungos pareiškimas laikraščių puslapiuose nugulė likus vos keliems mėnesiams iki olimpių žaidynių pradžios, o Lietuvos sportininkai užvertas olimpių svajonių duris prisimena ir šiandien.

Dar 1984 m. sausio pradžioje laikraščio „Sportas“ pirmame puslapyje puikavosi straipsnis su antrašte „Sveiki, olimpiniai metal!“, o į vasaros olimpinės žaidynės planavo važiuoti apie 30 Lietuvos sportininkų. Tačiau jau tada buvo kalbama apie „sunkias gyvenimo, susisiekiimo bei varžybų sąlygas“, vėliau paklojusias pamatus SSRS argumentams boikotuoti Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) vykusią sporto šventę.

„Šalia atmosferinio smogo laukiamas ne mažesnis ir politinis „smogas“. Nugalėti tokiomis sąlygomis galės tik idėjiškai brandūs, sąmoningi, jaučiantys pareigą ir atsakomybę sportininkai“, – cituodamas Kūno kultūros ir sporto komiteto pavaduotoją Algimantą Kukštą rašė „Sportas“.

Oficialiai nebuvo skelbiama, kad ideologinio karo sukuryje žengtas SSRS žingsnis yra tiesioginis atsakas JAV dėl 1980 m. amerikiečių iniciatyva boikotuočių Maskvos olimpių žaidynių. Tačiau savo pirmąsias olimpinės žaidynės praleidęs krepšininkas Rimas Kurtinaitis ir į savo paskutiniąsias žaidynes neišvažiavusi rankininkė Sigita Mažeikaitė-Strečen yra užtikrinti, kad tai – Sovietų Sąjungos revanšas.

„Įtarėme, kad SSRS atkeršys“

SSRS dar nepaskelbus sprendimo, sovietų propagandos mašina jau skleidė naratyvą, kad JAV valdžia neva ruošia provokacijas prieš socialistinių šalių atletus, kad juos pažemintų, o žaidynės taptų ne sportiniu, o komerciniu renginiu.

Balandžio 12 dieną „Sportas“ išspausdino vieną iš dirvų keliui į olimpinės žaidynės uždaryti ruošiančių olimpinio komiteto pranešimų, kuriame teigiama, kad JAV prieštarauja olimpinėms tradicijoms grasindama fiziškai susidoroti su socialistinių šalių sportininkais.

„Pasaulio visuomenė jau seniai nerimauja ir dėl to, kad nepalaujamai komercinamos žaidynės Los Andžele. Pajamų spaudimas iš olimpiados įgavo tiesiog išsigimusias formas“, – skelbta laikraštyje „Sportas“.

Nors lietuvių sportininkams neįvyksiančių olimpių žaidynių grėsmę tuo metu dar buvo galima įžvelgti tik tarp eilučių, 1980 m. olimpinė čempionė S. Mažeikaitė-Strečen jautė jos artėjimą, tačiau sako, kad viltis neleido patikėti būsimai realybei.

„Mes įtarėme, kad taip, kaip 1980 metais boikotavo Amerika, taip bus atkeršyta tuo pačiu. Bet kažkodėl tikėjome, todėl kad mums buvo visą laiką sakoma, jog viskas gerai ir važiuosime į olimpinės žaidynės“, – teigia 1985 m. profesionalės karjerą SSRS rinktinėje baigusi rankininkė.

Rankininkė S. Mažeikaitė-Strečen įtarė, kad į olimpinės žaidynės nevyks / asm. archyvo nuotr.

Boikotas buvo grindžiamas sportininkų saugumu

„Amerikiečiai buvo boikotavę 1980-ųjų SSRS rengtą olimpiadą, kuri vyko Maskvoje, tai čia toks atsakas išėjo“, – prisimena tuo metu komandos starto penketė žaidęs ir dabartinis Lietuvos vyrų rinktinės treneris R. Kurtinaitis.

Los Andželo olimpinės žaidynės boikotavo beveik visos socialistinio pasaulio valstybės, išskyrus Rumuniją, kuri leido sportininkams dalyvauti „privačia tvarka“, Jugoslaviją ir Kiniją.

SSRS nacionalinio olimpinio komiteto sprendimas buvo grindžiamas sportininkų saugumo klausimu.

„Amerikos veiksmai rodo, kad ji neketina užtikrinti visų sportininkų saugumo, gerbti jų teisių ir žmogiško orumo, sudaryti normalių sąlygų žaidynėms surengti“, – plenariniame posėdyje gegužės 8 dieną priimtą sprendimą citavo „Komjaunimo tiesa“ ir „Sportas“.

Tuo metu SSRS propagandinė spauda kūrė kontrastą pabrėždama, kad sovietai yra garbingo ir vertybine prasme teisingo sporto atstovai. „Komjaunimo tiesoje“ antraštės rėkė: „Kėsinimuisi į olimpinius idealus – ne!“, „Išsaugoti olimpinio judėjimo idealų grynumą“, o „Sportas“ skelbė, kad „olimpiados turi tarnauti taikai“.

Nuvertinamos olimpinės idėjos

Jos kurie laikas su nerimu kėlėi palydinėjama Olimpiada patvirtinama XXIII olimpinės žaidynės Los Andželo, kuri vyko Maskvoje, tai čia toks atsakas išėjo. „Amerikiečiai buvo boikotavę 1980-ųjų SSRS rengtą olimpiadą, kuri vyko Maskvoje, tai čia toks atsakas išėjo“, – prisimena tuo metu komandos starto penketė žaidęs ir dabartinis Lietuvos vyrų rinktinės treneris R. Kurtinaitis.

Los Andželo olimpinės žaidynės boikotavo beveik visos socialistinio pasaulio valstybės, išskyrus Rumuniją, kuri leido sportininkams dalyvauti „privačia tvarka“, Jugoslaviją ir Kiniją.

SSRS nacionalinio olimpinio komiteto sprendimas buvo grindžiamas sportininkų saugumo klausimu.

„Amerikos veiksmai rodo, kad ji neketina užtikrinti visų sportininkų saugumo, gerbti jų teisių ir žmogiško orumo, sudaryti normalių sąlygų žaidynėms surengti“, – plenariniame posėdyje gegužės 8 dieną priimtą sprendimą citavo „Komjaunimo tiesa“ ir „Sportas“.

Spaudoje pasirodė lietuvių palaikymas SSRS sprendimui

Jeigu „Komjaunimo tiesoje“ daugiausiai buvo skelbiami poziciją dėl boikoto atspindintys naujienų agentūros straipsniai arba sporto institucijų pranešimai spaudai, tai laikraštyje „Sportas“ pasirodė ir pačių sportininkų nuomonių tekstai. Kiek tai iš tiesų buvo jų nuomonė – klausimas.

Gegužės 17 dieną „Sporte“ pasirodė dviratininko Jono Romanovo vardu pasirašytas tekstas „Nuvertinamos olimpinės idėjos“, kuriame teigiama, kad Los Andžele trypiami olimpiniai idealai, ruošiamasi fiziškai susidoroti su atvykstančiais sportininkais, skleidžiami šmeižikiški prasimanymai – lyg kas režimo žodžius į burną būtų sudėjęs.

**„Komjaunimo tiesoje“ antraštės rėkė:
„Kėsinimuisi į olimpinius idealus – ne!“,
„Išsaugoti olimpinio judėjimo idealų grynumą“, o „Sportas“ skelbė, kad „olimpiados turi tarnauti taikai“.**

„Tarybų Sąjungos sporto komitetas priėmė teisingą sprendimą – nedalyvauti XXIII olimpinėse žaidynėse. Drąsiai galiu pasakyti, kad nerungtyniaujant TSRS, VDR ir kitų socialistinių šalių dviratininkams, olimpiada praras pagrindinę savo idėją – stipriausiu išsiaiškinimą. Kaltė dėl to tenka tiems, kurie gauna pelną, prekiaudami olimpiniais idealais“, – teigta laikraštyje.

Po kelių dienų pasirodė dar vienas panašus tekstas, šį kartą SSRS propagandos mašina prabilo irkluotojų trenerio Rimanto Rudžionio lūpomis: „Vieningai pritariame, nutarta teisingai.“ Tekste vėl kartojosi esminiai argumentai apie olimpinės chartijos pažeidimus, fizinius susidorojimus, paminamus idealus, taip pat „kurstomą antitarybinę, antisocialistinę isteriją“.

„O apie kokias normalias sąlygas galima kalbėti, kai Los Andžele olimpiečiai gyvens skirtingose vietose, kai grasinama įvairaus masto provokacijomis, kai prieš mus, socialistinių šalių olimpiečius, ruošiamos teroristinės akcijos“, – skelbė „Sportas“, o po tekstu buvo pasirašyta tinklinio rinktinės žaidėjo Vladimiro Artamonovo vardu.

Laikraštis „Sportas“, kuriame pabrėžiama, jog „olimpiados turi tarnauti taikai“ / E. Paškovskytės nuotr.

Ne kartą sportininkų tekstuose paminimas faktas, kad olimpinės žaidynės sujungia įvairių įsitikinimų, visuomenės struktūrų ir skirtingų odos spalvų žmones, taip parodant, kokia SSRS yra tolerantiška šiuo klausimu.

Gegužės 19 dieną pasirodė ir Lietuvos visų laikų geriausios meninės gimnastės Dalios Kutkaitės nuomonės komentaras: „Visiškai pritariu TSRS NOK (Nacionalinio olimpinio komiteto – aut. past.) plenumo nutarimui. Man labai apmaudu dėl JAV administracijos politikos olimpiečių atžvilgiu.“

Ištrauka iš D. Kutkaitės vardu pasirašyto teksto laikraštyje „Sportas“/ E. Paškovskytės nuotr.

Dabar paklausta, ar nuoširdžiai taip manė, D. Kutkaitė sako, kad net neprisimena apie tokį tekstą: „Greičiausiai taip buvo prisidengta sportininkų vardais arba duotas nurodymas tokį tekstą parašyti. Juk nebuvo laisvo žodžio ir demokratijos, todėl taip buvo pasakyta už mus, sportininkus.“

Apdovanojimus prisimenanti D. Kutkaitė: „Tik prisimenu, kad mums buvo labai skaudu.“ / E. Paškovskytės nuotr.

Savo ruožtu S. Mažeikaitė-Strečen prisimena alinančius sovietinės propagandos mašinos įrankius, o R. Kurtinaitis pasakoja apie garsiai reiškiamas tautinio pasididžiavimo apraiškas.

„Nesi olimpinė čempionė, ir viskas“

„Buvo stiprus smūgis, skaudus, buvo labai pikta (...). Tikėjome iki paskutinės minutės – netgi matavomės aprangas, visi kalbėjo, kad tikrai važiuosime, o paskui tik režė tiesiai, kad niekur nevažiuosime“, – žinią apie tai, kad SSRS boikotuoja olimpinės žaidynes, prisimena S. Mažeikaitė-Strečen.

Tarptautinės klasės sporto meistrė SSRS moterų rankinio rinktinėje tuo metu buvo vienintelė lietuvė, todėl netoli Kijevo vykusios rinktinės stovyklos jai buvo ypač alinančios – kitoms Kijevo komandos „Spartak“ žaidėjoms ir sportininkėms iš kitų sovietinių respublikų nereikėjo vykdyti taip aukštai trenerio keltų reikalavimų.

„Ir čia jau, atrodo, svajoji, kad tikrai važiuosi, atkentėjai tuos ketverius metus, o tau ateina vieną dieną ir pasako „ne“ (...). Tais laikais atrodė, kad kaip gali taip dabar su tavim pasielgti, juk tu dirbai, atidavei viską ir per vieną sekundę nieko nebeturi“, – pasakoja 67-erių panevėžietė.

Maskva į Los Andželą neišvažiavusiems sportininkams surengė „Draugystės“ žaidynes, bet, S. Mažeikaitės-Strečen teigimu, tai visiškai neatpirkto sudaužytos olimpinės svajonės, kuri buvo ranka pasiekama: „100 procentų būtume laimėjęsios pirmą vietą“.

„Grįžti mintimis į praeitį ir pyktis kyla vis didesnis ir didesnis. Aišku, jie padarė tą turnyrą greitai (...), jis buvo suplanuotas, bet mes nebuvo informuoti, nes visą laiką galvojome, kad važiuosime į olimpinės žaidynes (...). Ten viskas buvo beveik tas pats, bet ne tas pats. Nesi olimpinė čempionė, ir viskas“, – sako buvusi rankininkė. Sportininkams buvo aiškinama, kad „Draugystėje“ susirinks pačios stipriausios boikotavusios komandos, todėl būtina įrodyti savo vertę, tačiau iškovotas titulas gyvenimo nepasaldino.

„Visą laiką aplinkui buvo tas melavimas, kad ten yra blogai, o čia gerai, kai tu viską matai aiškiai, kur yra blogiau ar geriau“, – prisimena S. Mažeikaitė-Strečen.

Vieną kartą aukso ir dukart sidabro medaliais 15

pasaulio rankinio čempionatuose pasidabinusi sportininkė prisimena, ką reiškia jaustis „antros rūšies“ žmogumi, kuomet disciplinos ugdymo metodai sportininkams „peržengė visas žmogiskumo ribas“.

„Skauda, neskauda, tavo treneris įžeidžia, bet tu užmiršti už minutės ir vėl kovoji. Išdresiruoti žmonės buvo“, – 1985 m. karjerą baigusi ir taip neišvykusi į savo paskutines olimpinės žaidynės prisimena S. Mažeikaitė-Strečen.

„Draugystę“ laimėjome, bet praradome olimpiadą“

Tuo metu R. Kurtinaitis taip pat neslepia nuoskaudos, kad negalėjo išvykti į savo pirmąsias olimpinės žaidynės. Jis įsitikinęs, kad priešingu atveju per savo profesionalaus krepšininko karjerą būtų pasidabinęs keturiais olimpiniais medaliais.

„Aš manau, kad mes turėjome tuo metu pačią stipriausią visų laikų Sovietų Sąjungos rinktinę (...). Nors kitose olimpinėse žaidynėse mes iškovojoje auksą, tačiau aš galvoju, kad mūsų rinktinė buvo stipriau pasiruošusi būtent Los Andželo olimpiadai“, – sako vienu geriausiu visų laikų tritaškių metiku pasaulyje laikomas lietuvis.

„Nors kitose olimpinėse žaidynėse mes iškovojoje auksą, tačiau aš galvoju, kad mūsų rinktinė buvo stipriau pasiruošusi būtent Los Andželo olimpiadai.“

R. Kurtinaitis prisimena, kaip prieš olimpinės žaidynės Prancūzijoje vykusiame Europos atrankos turnyre SSRS rinktinė su keturiais lietuviais priešakyje triuškinė kitas Europos komandas ir 30 taškų persvara laimėjo prieš ispanus, vėliau kovojusius dėl olimpinio aukso.

Anot jo, krepšininkų rinktinės treneris Aleksandras Gomelskis reikalavo Kremliaus, kad leistų komandai važiuoti į Los Andželą išskirtine tvarka, tačiau ant stalo buvo padėtas griežtas „ne“.

„Nors premijos laimėjus „Draugystę“ buvo didesnės nei už olimpinės žaidynės, nes sovietai

visada, kai ką nors daro, tai visada jiems atrodo, kad daugiau duos negu kiti (...), mes praradome olimpiadą“, – sako olimpinis čempionas ir SSRS surengtas paguodos žaidynės pavadina „pakaitalu“.

Pasak R. Kurtinaičio, krepšininkai, ir net ne lietuviai, tautinės tapatybės klausimu buvo intelektualūs ir suprato, „kas yra Vakarai, kad Vakaruose geriau, kad čia, pas mus nieko nėra ir kaip ten pas juos visko yra“.

R. Kurtinaitis: „Nors premijos laimėjus „Draugystę“ buvo didesnės nei už olimpinės žaidynės, (...) mes praradome olimpiadą.“ / E. Paškovskytės nuotr. iš laikraščio „Sportas“

Jo teigimu, SSRS įfiltruodavo į komandas iš tam tikrų valdžios struktūrų „ideologus, iki kaulų smegenų užkietėjusius komunistus“, tačiau A. Gomelskis griežtai laikėsi savo pozicijos ir jie į rinktinę įleisti nebuvo.

„Aš pats tiesą skleidavau Sovietų Sąjungos rinktinėi, ten kokiems 20 žaidėjų. Aš jiems aiškindavau apie Nepriklausomybę, kad mes nesame Tarybų Sąjungos sudėtis, ir niekas nesiginčydavo ir mane net buvo praminę „politruku“, politiniu apžvalgininku“, – prisimena vienas visų laikų geriausių Lietuvos krepšininkų R. Kurtinaitis.

RAUDONI, BET PASKUTINĮ KARTĄ: KAIP LIETUVOS SPORTININKUS SEULE NUPIEŠĖ ŠALIES ŽINIASKLAIDA

Paskutinės olimpinės žaidynės prieš Lietuvos nepriklausomybę. Tuo pasižymėjo 1988 m. Seule vykęs svarbiausias sporto renginys, kuriame žibėjo Lietuvos sportininkai, vilkėję raudoną, Sovietų Sąjungos užrašu pažymėtą aprangą.

Šiose olimpinėse žaidynėse Pietų Korėjoje dalyvavo 25 Lietuvos sportininkai, kurie iškovojo 10 aukso, 3 sidabro ir 2 bronzos medalius.

Dviratininkas Gintautas Umaras Seule olimpinio čempionu tapo du kartus ir iki šiol yra vienintelis lietuvis, kuris vienoje olimpinėse žaidynėse auksą iškovojo dukart. G. Umaras nebuvo tik sportininkas – į Aziją jis vyko ir kaip žurnalistas, talkinęs tuometiniam „Komjaunimo tiesos“ laikraščiui.

„Seulo spaudos centre akredituotas LTSR sporto žurnalistų federacijos pirmininkas, „Tiesos“ laikraščio redaktoriaus pavaduotojas M. Barysas. Na, o „Komjaunimo tiesai“ talkininkaus mūsų neetatinis korespondentas, dviračių treko meistras, pasaulio čempionas Gintautas Umaras“, – rašoma Seulo olimpių žaidynių atidarymo dieną, rugsėjo 17-ąją, „Komjaunimo tiesos“ laikraštyje.

Sukilęs ažiotažas įspūdžio televizijai nepadarė

Krepšininkų rinktinė, kurioje rungtyniavo keturi lietuviai (Arvydas Sabonis, Valdemaras Chomičius, Rimas Kurtinaitis ir Šarūnas Marčiulionis), olimpinės žaidynės pradėjo nesėkme – 79:92 nusileido Jugoslavijos komandai.

„Komjaunimo tiesa“ šioms rungtynėms nušviesti pasitelkė G. Umarą. Jis apžvelgdamas rungtynes citavo tuometinį LTSR krepšinio vyresnįjį trenerį Algimantą Ivašauską.

„Sprendžiant iš tų keliolikos minučių, kurias parodė mūsų šalies televizija (keista, kodėl nebuvo transliuojamas visas susitikimas), tarybiniai krepšininkai žaidė vangiai, lyg smarkiai pavargę“, – A. Ivašauskas teigė „Komjaunimo tiesai“.

Sovietų sąjungos rinktinės triumfas 1988 m. Seulo olimpinėse žaidynėse / A. J. Kot nuotrauka

Šios rungtynės buvo itin laukiamos dėl kelių priežasčių – Jugoslavija buvo viena iš pretendencijų į olimpinį auksą, o ant parketo po 18 mėnesių pertraukos grįžo SSRS rinktinės lyderis A. Sabonis.

Bet ir šių dedamųjų neužteko transliacijų režisieriams, kad visos, itin didelį ažiotažą traukusios rungtynės, būtų parodytos per televizorių ekranus.

Laikraštis „Sportas“ išreiškė dar gilesnį liūdesį, jog vienos svarbiausių metų rungtynių buvo beveik ignoruojamos.

„Suprantama, kad mūsų šalies krepšinio mėgėjai nusivylė. Pirmiausia – skaudžiu pralaimėjimu Jugoslavijai, o antra – kad, išlaukę iki gilaus vidurnakčio (iki 1 val. 35 min.), per televiziją pamatė iš anksto skelbtų TSRS – Jugoslavijos rungtynių vaizdo įrašo... mišrainę“, – rašoma laikraštyje „Sportas“.

Toks sprendimas neleido olimpiniam čempionui ir neakivaizdiniame centre akredituotam Modestui Paulauskui įvertinti rungtynių.

„Kada stebi tik kai kurias rungtynių atkarpėles, susidaryti bendrą vaizdą sunku“, – „Sportui“ sakė M. Paulauskas.

Sovietų sąjungos ir Jugoslavijos krepšinio rinktinių nariai po 1988 m. olimpinį žaidynių finalo / A. J. Kot nuotrauka

Lietuvos sportininkų pavardės mirgėjo antraštėse, tačiau ne visada

Šiame laikraštyje, kaip ir „Komjaunimo tiesoje“, itin išskiriami lietuvių pasirodymai. Apie sovietų sportininkus beveik nerašoma, nebent nėra kitos išeities. Lietuvos sportininkų pasiekimai laikraščiuose tapo tautos pasididžiavimu.

Suprantama, jog 1988 m. spaudos laisvė nebuvo ribojama taip, kaip anksčiau. Tačiau tai laikas, kai Lietuva dar nebuvo nepriklausoma, tad kiek laikraščiai gali sau leisti ir kelti lietuvius viršun?

Akį užkabina itin drąsus ir interpretacijoms vietų nepaliekantis „Sporto“ tekstas pavadinimu „Kada trūko savų“. Jame „Sporto“ redaktorius V. Užsienis (vardas neįvardijamas) analizuoja žiniasklaidos darbą „žiauriausiame laikotarpyje mūsų istorijoje“: 1940–1952 metais.

„Ne sportas žurnalistams rūpėjo, o liaupsės „tautų tėvui“... Vienpusišką laikraščių bei žurnalų publikacijų „veidą“ rodo ir rašiniai olimpinų žaidynių tema“, – rašoma 1988 m. „Sporto“ leidinyje.

Jame V. Užsienis cituoja „Komjaunimo tiesos“ ir „Tiesos“ komplektus bei teigia, jog tai „iš piršto išlaužti faktai, kurie artindavo prie absurdo bedugnės“.

„Ir štai kiti olimpiados varžovai, išskyrus JAV delegaciją (pasiekusių laimėjimų eilėje sporto šakų ne be įvairių machinacijų), visos kitos buržuazinės valstybės turėjo tenkintis labai kukliomis vietomis, laikraštį iš 1952 m. cituoja „Sportas“. – Prieš olimpiadą anglai šūkavo, kad dar niekad jie nebuvo taip gerai pasiruošę, o laimėjo tik vieną aukso medalį.

Lygiai tokia pat liūdna padėtis ir kitose nuo JAV priklausomose valstybėse, kuriose sportas iš metų į metus smunka. XV olimpiadoje JAV sportininkams pavyko dominuoti lengvojoje atletikoje ir bokse. Šiose šakose atstovavo didelis skaičius negrų. Ten, kur reikėjo išlaikyti klibantį amerikiečių prestižą, odos spalva jau nebevaidino lemiamo vaidmens. Vien tik nepaprastai didelio savo žaidėjų ūgio dėka JAV rinktinė laimėjo ir krepšinyje“ (kalba netaisyta).

Šis V. Užsienio tekstas – drąsus ir akis atveriantis. Jis suteikia tokią perspektyvą, kokią sunku įsivaizduoti, –1952 m. propagandos buvo tiek daug, kad net dar nelaisvi lietuviai savo tekstuose ryžosi ją analizuoti.

Sovietų Sąjungos krepšinio rinktinei atsirevanšavus Jugoslavijai ir laimėjus auksą 1988 m. olimpinų žaidynių finale, „Komjaunimo tiesoje“ pasitinka iškalbinga antraštė „Keturi iš dvylikos“, taip simbolizuodama, jog Sovietų Sąjungos rinktinėje auksą iškovojo keturi Lietuvos atstovai.

Didesnį dėmesį olimpinėms žaidynėms, akivaizdu, skyrė „Sportas“, kurio apžvalgos išsamesnės už tas, kurias galima rasti šiuolaikinėje žiniasklaidoje.

„Keturi iš dvylikos“, – tokia antraštė apie SSRS krepšininkų triumfą skaitytojus pasitiko „Komjaunimo tiesa“.

Ignoruotos olimpinės žaidynės

Savaitraštis „Kalba Vilnius“ beveik neskiria dėmesio Seule vykusioms sporto batalijoms – pateikia televizijos programas.

„Baigėsi pirmoji Seulo olimpinų žaidynių savaitė. Užfiksuoti pirmieji olimpiniai ir pasaulio rekordai, sensacijos ir netikėtumai. Apie tai jau buvo rašyta spaudoje. TV žiūrovams pageidaujant, spausdiname rugsėjo 26 – spalio 2 dienos transliacijų iš Seulo programą“, – teigiama „Kalba Vilnius“ laikraštyje.

Tokį scenarijų šiais laikais sunku įsivaizduoti – laikraštis mini rekordus, sensacijas ir netikėtumus, tačiau kokie jie, net neužsimena. Kokios olimpinų žaidynių analizių ignoravimų priežastys, galime tik spėlioti.

Komandos sudėtį lėmė trenerių simpatijos

Laikraščiuose nevengta spėlioti, kodėl Sovietų Sąjungos rinktinėse buvo pasirenkami vieni, o ne kiti sportininkai. Daug dėmesio skirta pasiaiškinti, kodėl Lietuvos sportininkai engiami ir negauna to šanso, kurio nusipelnė.

A. Sabonis Sovietų sąjungos krepšininkų iškovoto Seulo olimpinų žaidynių aukso 20-ies metų jubiliejaus iškilmėse (2008 m.) / B. Klimaičio nuotr.

„Praėjusį rudenį net keturios Vilniaus „Eglės“ rankininkės buvo pakviestos kandidatėmis į TSRS olimpinę rinktinę. Tačiau į olimpinį Seulą nepateko nė viena. Kodėl?“, – klausimą tekste pavadinimu „Keista demokratija arba kodėl „Eglė“ neturi olimpiečių“ kėlė laikraštis „Sportas“.

Jame žurnalistas R. Liepa (vardas neįvardijamas) tikina, jog sprendimą neįtraukti lietuvių lėmė keistos trenerių užgaidos, o to priežastis – artimesni ryšiai su sovietų sportininkėmis.

„(...) O Sigita Strečen ir Aušra Miklušytė faktiškai neturėjo galimybės pasivaržyti dėl vietos rinktinėje, nes rinktinės treneriai jas taip ir pralaikė rezerve, nedavę pasireikšti pagrindinės šalies komandos ansamblyje. (...) Aušra tikrai verta vietos olimpinėje rinktinėje. Tokia daugumos TSRS aukščiausiosios lygos čempionato komandų trenerių nuomonė, ne kartą pareikšta įvairiausiuose susirinkimuose ir pasitarimuose.

(...) Treneriai ėmėsi juodais siūlais siūtos „demokratijos“: surengė žaidėjų apklausą „Su kuo aš norėčiau žaisti olimpiadoje?“. (...) Paklaust, kur žiūrėjo TSRS valstybinis sporto komitetas? Kaip paprastai – ten, kur rodė treneris I. Turčinai, įteikęs olimpinis kelialapius net devynioms Kijevo spartakietėms. (...) Rinktinės treneriams turėtų būti nesvetimas ir objektyvumas. Kitaip nukenčia žaidėjos“, – rašoma Seulo olimpinų žaidynių atidarymo dienos „Sporto“ laikraštyje.

Suprantama, jog Lietuvos atstovų pasiekimai Seule sureikšminami ir pabrėžiami. Tai – tautos pasididžiavimo atspalvis, o po jo priėjome prie Barselonos olimpinų žaidynių. Jas Lietuva pasitiko kaip nepriklausoma.

Š. Marčiulionis Sovietų sąjungos krepšininkų iškovoto Seulo olimpinų žaidynių aukso 20-ies metų jubiliejaus iškilmėse (2008 m.) / B. Klimaičio nuotr.

Pagrindiniai šio Lietuvos olimpinio pasakojimo veikėjai – Romas Ubartas, Lietuvos nacionalinė krepšinio komanda, trispalvė ir himnas. O spauda, ypač „Lietuvos rytas“ ir „Sportas“, tampa ne tik rezultatų fiksuotoja, bet ir valstybės kūrimo bendrininke.

Tas pats tekstas pabrėžia ir kitą lūžį – pirmą kartą olimpiniam kaimelyje oficialiai iškeliama Lietuvos Respublikos vėliava, o ją atidarymo ceremonijoje neša plaukikas Raimundas Mažuolis. Vėliavnešio pasirinkimo istorija labai „žemiška“ – iš pradžių garbės atsisako krepšininkai, ilgose iškilmėse nenorintys varginti lyderių prieš rungtynes, taip pat dėl dar neatvykusių sportininkų dvejoja lengvaatlečiai. Galiausiai žvilgsniai nukrypo į plaukiką.

Spauda čia dirba dviem lygiais: viena vertus, tai paprasta žmogiška istorija apie sprendimą, kam duoti nešti vėliavą, kita vertus – signalas skaitytojui: su savo simboliais Lietuva Barselonoje sprendimus priima savarankiškai.

Dar vienas svarbus momentas – bronzinės rungtynės su Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) rinktine ir jų atomazga. „Lietuvos ryto“ tekste „Lietuvos himnas krepšininkų drabužinėje“ pasakojama, kaip po pergalės į rūbinę atėjęs Vytautas Landsbergis kartu su krepšininkais

sugieda himną. Tai scena, kuri Seulo olimpinį žaidynių laikotarpiu spaudoje buvo neįmanoma: tada himnas buvo SSRS, o Lietuvos vardas šmėžavo tik tarp eilučių, tik tautiečių širdyse.

Spauda šį kartą nieko nebeslepia – akcentuojamas būtent Lietuvos himnas, Lietuvos pergalė ir Lietuvos vadovo buvimas šalia sportininkų. Sportas čia žaidžia politinį vaidmenį, bet tai jau ne okupacinės propagandos įrankis, o valstybingumo patvirtinimas.

Lietuvos krepšinio rinktinės bronzos medalis, iškovotas 1992 m. Barselonos olimpinėse žaidynėse / A. J. Kot nuotr.

„Nepriklausoma Lietuva turi savo olimpinį čempioną“

R. Ubarto aukso medalis disko metimo varžybose spaudoje įvardijamas taip, kaip jis jaučiamas visoje šalyje – „Nepriklausoma Lietuva turi savo olimpinį čempioną!“ Ši „Sporto“ laikraščio antraštė pasako daugiau nei ilgį komentarai: svarbu ne tik tai, kad laimėjo R. Ubartas, svarbu ir kam jis atstovavo.

Komentaruose šalia rezultatų nuolat kartojami raktažodžiai „dovana Lietuvai“, „kompensavo skriaudas“, „mūsų triūsas nenuėjo veltui“. R. Ubarto treneris Vytautas Jaras sako: „Romas Olimpiadai buvo pasiruošęs gerai, todėl į Barseloną važiuvo nugalėti <...>. Mūsų ilgametis triūsas nenuėjo veltui, nors ruoštis Olimpiadai Romui nebuvo lengva – Lietuvos lengvosios atletikos federacija nuolat stengėsi jį paklupdyti ant kelių...“

„Lietuvos rytas“ atkreipia dėmesį ir į klaidinantį naratyvą: primena, jog kai kuriose tarptautinėse pasiekimų suvestinėse aiškinama, kad Lietuvos Vyriausybė neleido R. Ubartui atstovauti SSRS 1991 m. pasaulio čempionate, nors to atsisakė pats sportininkas.

„Aš turėjau važiuoti 1991 m. į pasaulio čempionatą, man už Tarybų Sąjungą siūlė, bet tie Sausio 13 d. įvykiai, tai aš atsisakiau, – pasakojo R. Ubartas. – Pats mažiau, kad kažkas netvarkoje, prieš tėvynę savo aš niekaip negaliu eiti.“

Spauda taip pat akcentavo, kad startuoti sovietų rinktinėje tada atsisakė pats sportininkas, ir tokiu būdu išvalo R. Ubarto biografiją nuo sovietinio šleifo ir grąžina jam sprendimo laisvę.

Pirmasis nepriklausomos Lietuvos olimpinis čempionas disko metikas R. Ubartas / A. J. Kot nuotr.

Šalia statistikos apie 66,08 m kvalifikacijoje ir pakankamą, bet ne rekordinį rezultatą finale spaudoje daug vietos skiriama emocijai: A. Poviliūno pažadas, „jeigu bus medalis, kviečiu visus šampano taurei“, Ubarto padėkos žmonai, tėvams, treneriui, akcentas, kad „pergalę skyrė Lietuvai“. Tai buvo aiškus signalas: sportininko laimėjimas – bendras Lietuvos triumfas.

Krepšininkų bronza, iškovota prieš NVS – „aukso vertės“

Krepšinio turnyrą spauda Barselonoje seka kaip daugiaseriinį filmą: nuo vilčių ir skaudaus pralaimėjimo grupėje prieš NVS rinktinę iki dramatiško ketvirtfinalio su Brazilija, svajonės sužaisti su JAV „svajonių komanda“ ir galiausiai – istorinių rungtynių dėl bronzos.

Čia sportinio rezultato reikšmė pasitraukia į antrą planą, o svarbia tampa simbolika: Lietuva, ką tik vėl grįžusi į pasaulio žemėlapi, krepšinio aikštėje susitinka su pačia galingiausia planetos komanda ir po dienos išplėšia medalį iš buvusios okupantės – NVS.

„Lietuvos ryto“ autorės Reginos Mundrytės, dirbusios Barselonos olimpinėse žaidynėse, tekstuose ne tik detalizuojama rungtynių eiga, bet ir nuolat minima emocija.

Pralaimėjimas NVS apibūdinamas kaip „perkūnas iš giedro dangaus“, o vėliau, jau po iškovotos bronzos, vienas Lietuvos rinktinės lyderių Šarūnas Marčiulionis „Lietuvos rytui“ sakė, kad rungtynės po grupyje su NVS buvo „ypač baisios, kojas kirto, rankos neklausė tarsi mirties taške“.

Lietuvos nacionalinės komandos treneris Vladas Garastas kalba apie tvankią, „kaip suomiškoje pirtyje“ įkaitusią salę ir nerimą dėl ketvirtfinalio: pralaimėjimo atveju komanda galėtų „palūžti“ ir nukristi net iki aštuntos vietos.

Tad lūžio taškas ir buvo pergalingas ketvirtfinalis su brazilais. R. Mundrytė rašo, kad tai buvo „gaivios rastos“ lašas sportinių rezultatų dykumoje, o Arvydas Sabonis po rungtynių

atsidūsta: „Dabar nebaisu jau bus grįžti namo. Ši diena man laimingiausia. Dabar stengsimės Lietuvai laimėti medalį.“ Š. Marčiulionis prisimena, kaip nuo suolelio komandos draugai šaukė: „Pagalvokite, kas bus, jei pralaimėsime...“

„Sportas“ kiek santūresnis, bet antraštės – iškalbingos: „Lietuva – pajėgiausių kvartete“, „Dovana Lietuvai!“ Redakcijos komentaruose pabrėžiama, kad būti tarp keturių stipriausių – jau milžiniškas pasiekimas, bet bronza – ypatinga. LTOK prezidentas A. Poviliūnas reziumuoja: „Vienas medalis auksinis, o kitas – aukso vertės.“

Svarbu ir tai, kaip spauda pateikia rungtynes su JAV „svajonių komanda“. Čia akcentuojamas ne tiek rezultatas (76:127), kiek patirtis ir „svajonės išsipildymas“. V. Garastas atvirai sako, kad nenorėtų „gauti pusšimčiu taškų“, bet svarbiausia – išsaugoti žaidėjus lemiamam mūšiui dėl bronzos. Artūras Karnišovas atskleidžia, jog JAV rinktinės žaidėjai – jo idealai, ir prisipažįsta atsivežęs fotoaparatai vien tam, kad galėtų įsiamžinti su jais.

Čia sportinio rezultato reikšmė pasitraukia į antrą planą, o svarbia tampa simbolika: Lietuva, ką tik vėl grįžusi į pasaulio žemėlapi, krepšinio aikštėje susitinka su pačia galingiausia planetos komanda ir po dienos išplėšia medalį iš buvusios okupantės – NVS. Neatsitiktinai R. Mundrytė fiksuoja su SSRS rinktine 1988-aisiais auksą iškovojo latvių krepšininko Igorio Miglinieko frazę „kaput Lituanos“, kuri „velniškai įsiutino“ V. Garastą ir tik dar labiau paaštrino moralinį foną rungtynėms dėl bronzos.

Spauda tarp sporto rezultatų ir nepriklausomos Lietuvos

R. Mundrytės tekstuose ryški dar viena linija – olimpiinių žaidynių kaip pasaulinio reginio aprašymas. Išsamus pasakojimas apie žurnalistų darbo erdvę, spalvotus monitorius, galimybę išsispausdinti bet kurį protokolą, nemokamą „Coca-Cola“, „Fanta“, „Sprite“ ir nealkoholinį alų iš automatų, milijonus televizijos žiūrovų ir milžinišką dėmesį – visa tai rodo, kad Lietuva sugrįžo į „pasaulinę sceną“.

Tačiau net ir į šias detales nuolat įkomponuojami lietuviški akcentai: išskiriamas krepšininkų ir disklininkų vaidmuo, pastebima, kiek lietuvių sėdi

tribūnose, nuolat grįžtama prie trispalvės ir himno. Sporto ir valstybės projektų kronika susilieja.

„Sportas“, kaip specializuotas leidinys, daugiau dėmesio skiria taktikai, rezultatams ir trenerių komentarams, tačiau ir čia aiškiai išryškintas nacionalinis aspektas: R. Ubartas pristatomas kaip „stipriausias diskininkas pasaulyje“, jo pergalė – „dovana Lietuvai“, krepšininkų bronza – taip pat „dovana Lietuvai“, kurią šalis sutinka euforijoje.

Nuo sovietinės propagandos įrankio – prie tautos pasididžiavimo šaltinio

Lyginant 1988 m. Seulo ir 1992 m. Barcelonos spaudos vaizdinius, matyti aiškus lūžis. Seule laikraščiai dar buvo priversti laviruoti: formalioje retorikoje – TSRS triumfas, bet tarp eilučių – „keturi iš dvylikos“, „mūsiškiai“, subtiliai išskiriamos lietuvių pavardės. Sporto pergalės buvo naudojamos sovietinei propagandai, o lietuviai tarsid imdavo tik dalį šio šlovės pyrago sau.

Barcelonoje situacija kitokia. Sporto pasiekimai jau neabejotinai yra Lietuvos laimėjimai, o politinis fonas – nepriklausomos valstybės įtvirtinimas. Trispalvė, himnas, V. Landsbergio vizitas, Lietuvos vėliavos tribūnose, aštrūs žodžiai NVS atžvilgiu, „dovanų Lietuvai“ retorika, nuolatinis akcentas, kad medaliai yra ne tik sportininkų, bet ir visos tautos – visa tai rodo, kad sportas tampa pasididžiavimo ir tapatybės šaltiniu.

1992 m. rugpjūčio 11 d. laikraštis „Sportas“ skelbė apie iškovotą Lietuvos krepšinio rinktinės bronzos medalį olimpinėse žaidynėse / A. J. Kot nuotr.

Ar sportas Barcelonoje dar turi propagandos bruožų? Taip – tik šį kartą tai ne Sovietų Sąjungos, o jaunos valstybės „propaganda“ sau ir pasauliui: mes esame čia, mes sugrįžome, mes triumfuojame.

Nuo raudonos vėliavos su kūju ir pjautuvu iki geltonos, žalios ir raudonos, nuo „TSRS rinktinės nario“ iki „nepriklausomos Lietuvos olimpinio čempiono“ ir „bronzinės dovanos Lietuvai“.

1992 m. laikraščiai Barcelonos olimpinės žaidynės nušviečia ne kaip „eilinės žaidynės“, o kaip simbolinę ribą: nuo raudonos vėliavos su kūju ir pjautuvu iki geltonos, žalios ir raudonos, nuo „TSRS rinktinės nario“ iki „nepriklausomos Lietuvos olimpinio čempiono“ ir „bronzinės dovanos Lietuvai“.

1992 m. rugpjūčio 13 d. laikraštis „Sportas“ skelbė apie Lietuvos krepšinio rinktinės ir Romo Ubarto sutiktuves Vilniaus oro uoste / A. J. Kot nuotr.

Tai jau ne sovietinė sporto propaganda, tai – sportas kaip tautos pasididžiavimas, kuriuo spauda sąmoningai padeda užtvirtinti naują Lietuvos istorijos puslapį.